

Impacts of set-aside restoration on production and incomes of Czech farmers

Alena KOLÁŘOVÁ*, Marie PECHROVÁ

Department of Economics, Faculty of Economics and Management, Czech University of Life Sciences Prague, Kamýcká 129, 165 21 Praha 6, Czech Republic.

Abstract

The creation of the Common Agricultural Policy (CAP) reflected the situation after the Second World War, when the states of the European Community were unable to ensure a sufficient level of production. However, the mechanism of the CAP caused extreme overproduction. One of the regulatory measures was the set-aside of a stated percentage of agricultural land. This was accompanied by subsidies to compensate for the loss of the production. This measure – originally voluntary, but later obligatory – was cancelled during the Health Check of the CAP in 2008. Currently there is discussion of its restoration. The article analyses how set-aside and the distribution of subsidies are reflected in the economic situation of agricultural subjects in the Czech Republic. It focuses on the effects of reducing the area of agricultural land with the obligatory setting aside of 7% of such land. The opportunity costs (revenue which farmers would gain if they were able to farm the set-aside land and sell the products on the market) were compared with the benefits in the form of subsidies. The worst impact was proved to be on the largest farms. However, lost profit from their non-realized production is compensated by subsidies to these farms, too.

Keywords

Common Agricultural Policy (CAP) post 2013, farmers income, profitability of agriculture, set-aside, subvention.

JEL Classification: Q12, Q14, Q18

* alka.kolarova@gmail.com (corresponding author)

The paper was supported by the internal grant *Využití finančních prostředků fondů EU pro rozvoj venkova* No. 20121054:11110/1312/3112 of the Internal Grant Agency of the Faculty of Economics and Management of the Czech University of Life Sciences in Prague.

Dopady znovuzavedení půdy do klidu na produkci a příjmy zemědělců v ČR

Alena KOLÁŘOVÁ, Marie PECHROVÁ

1. Úvod

Od vzniku Společné zemědělské politiky (SZP) patřila otázka příjmů zemědělských výrobců k hlavním, které byly v rámci této politiky řešeny a ovlivňovaly její orientaci a obsah. *Důvodem je skutečnost, že pokud by provozování zemědělských aktivit nepřinášelo zemědělcům žádoucí finanční efekt, logicky by docházelo k ukončení podnikatelské činnosti v zemědělství, k zániku hospodářství, k nežádoucímu odlivu obyvatelstva venkova za jiným způsobem obživy a výsledně by se tyto jevy negativně promítly do všech funkcí, které dnes zemědělství naplňuje* (Boháčková, 2001). Mezi původní cíle SZP patřilo: zvýšit produktivitu zemědělské výroby, zajistit přiměřenou životní úroveň zemědělcům, stabilizovat trhy a zajistit plynulé zásobování a dodávky spotřebitelům za rozumné ceny. K dosažení vytyčených záměrů bylo využito nástrojů přímo podporujících produkci, nejvíce tržních intervencí. Rostoucí produktivnost evropského zemědělství spolu s konstantní poptávkou vedla k relativně rychlému dosažení soběstačnosti až nadprodukcí. Rozpočtové výdaje směřující na SZP se zvyšovaly a stávaly se neudržitelnými. *V důsledku situace na trhu EU a vnějších sil byla SZP za posledních 25 let systematicky reformována* (Majewski a Sulewski, 2010). Jedním z opatření pro snížení nadvýroby bylo uvádění půdy do klidu (set-aside). Opatření zavedené v roce 1988 bylo původně pro členské země EU15 dobrovolné. Reformou SZP v roce 1992 se však stalo povinným (Morris a kol., 2011). Ačkoli se dle hodnocení ex-post prokázal pozitivní vliv na snížení přebytků, set-aside je závažným zásahem do svobodného rozhodování zemědělského subjektu o výši a struktuře produkce s dopady do výše jeho příjmů a s celou řadou dalších efektů, které musí být podrobně analyzovány. V kontextu reformy SZP po roce 2013 je navrhováno opatření vynětí půdy z produkce opět zavést. Vede se veřejná debata o pozitivních a negativních účincích tohoto systému. Dopady znovuzavedení opatření mohou být posuzovány z různých úhlů pohledu. Z ekologického hlediska se hodnotí přínos půdy ponechané ladem pro zvýšení biodiverzity. Ve vztahu ke změně nabídky farmářů jako reakce na omezení nakládání s půdou například Ball a kol. (1997) zkoumají, jak se změní po ponechání části půdy ladem skladba pěstovaných plodin, jestliže

zemědělci alokují půdu na základě principu maximalizace zisku. Rygnestad a Fraser (1996) modelují snížení zemědělského výstupu jako celku. Finanční dopady opatření set-aside zkoumá například Koester (1989). Ty se mohou projevit nejen v příjmech zemědělců, ale i výdajích na SZP. Předmětem výzkumu je i zlepšování podmínek set-aside. Fraser (2001) navrhuje, aby existovala *diferenciovaná výnosová základna založená na kvalitě půdy, která by předešla nepříznivému výběru méně kvalitní půdy pro ponechání ladem*. Zároveň doporučuje zahrnout do sledovaných kritérií půdy ponechané ladem nejen kvantitativní, ale i kvalitativní hlediska.

Cílem článku je analyzovat dopady znovuzavedení opatření set-aside v ČR do výše produkce vyjádřené naturálně a hodnotově. Nejprve je nastíněn přístup jednotlivých autorů k problematice. Následuje popis metodických postupů, prostřednictvím kterých je naplněn cíl článku. Jednotlivé analýzy jsou uvedeny a diskutovány ve třetí části. Jsou rozebrány dopady na národní i podnikové úrovni. Zkoumají se vlivy na příjmy zemědělců, výměru obdělávané půdy a na produkci. Rovněž je zvažována situace, kdy zemědělec hospodaří na pronajaté půdě. Závěrečná část sumarizuje výsledky provedených analýz.

Dosavadní reformy Společné zemědělské politiky

Cílem řady reforem bylo snížit náročnost SZP na financování. *V roce 1988 se klíčovým prvkem stabilizačních programů stal systém uvádění půdy do klidu* (Novák a kol., 2006). Představoval přímou reakci na nadprodukcí obilovin a fungoval na dobrovolné bázi. *Zemědělci, kteří uzavřeli smlouvu, dostávali plnou náhradu za nerealizované příjmy. Zpočátku uváděli do klidu méně úrodnou půdu a získané prostředky využili k intenzifikaci výroby na úrodnější části pozemků* (Novák a kol., 2006). To si vyžádalo zpřesňování podmínek, k čemu lze půdu v klidu využít. *Systém uvádění půdy do klidu se stal povinným až v r. 1992* MacSharryho reformou SZP a opatření od té doby prošlo řadou změn. *Ačkoli bylo zavedeno za účelem omezení výroby, brzy bylo zřejmé, že znovuzavedení půdy ponechané v klidu do osevního postupu na orné půdě má potenciál přispět ke zvýšení biodiverzity, ochraně zdrojů a poskytnout další přínosy pro životní prostředí* (DEFRA, 2011). Studie Corbetové (1995)

dokazuje, že půda dlouhodobě ponechaná v klidu (10leté období regenerace po orbě), má příznivé účinky na zachování živočišných druhů žijících v dlouhodobé vegetaci. *Povinné ponechání půdy v klidu v rámci SZP přineslo široká pozitivita pro divoké polní živočišné druhy* (Herzon a kol., 2011). Ve svém výzkumu Herzon a kol. (2011) dokazují, že přítomnost půdy ponechané v klidu na pozemcích farmy má příznivý účinek na zvýšený výskyt různých druhů ptactva.

Předpokládá se, že i když na půdě nebude nic pěstováno, zemědělci ji budou udržovat. Nařízení Rady (EHS) č. 2078/92 z 30. července 1992 o zemědělských výrobních metodách kompatibilních s požadavky na ochranu životního prostředí a údržbu krajiny (Evropská komise, 1992) mělo v úmyslu podporovat dlouhodobé ponechání zemědělské půdy v klidu z důvodů spojených se životním prostředím. Záměry ponechání půdy ladem byly spíše naznačeny než explicitně vyjádřeny. Výzkum Clémenta a kol. (2002) identifikoval následující specifické cíle: příspěvek půdy v klidu k rovnováze na trhu snížením přebytků produkce, rozvoj pěstování nepotravinářských plodin, zachování kvality životního prostředí, pomoc malým farmářům.

Půdu museli povinně uvádět do klidu pěstitelé, kteří byli předmětem všeobecné úpravy a jejichž půda představovala v průměru 72 % výměry plodin na orné půdě Evropských společenství (Clément a kol., 2002). Na malé farmáře, jejichž produkce nedosahovala úrovně 92 t obilovin za rok, se set-aside nevztahovalo. *Opatření vyžadovalo od zemědělců, aby vyňali část orné půdy z produkce v míře stanovované každoročně Radou. Ačkoli to nebylo vyjádřeno explicitně, cílem opatření bylo snížení produkce obilnin, které byly v přebytku, a snížení úrovně zásob, které se staly počátkem devadesátých let citlivým tématem* (Clément a kol., 2002). Závazek ponechání určitého procenta půdy podniku ladem (tj. bez produkce) bylo možno splnit i prostřednictvím pěstování nepotravinářských plodin na půdě vyňaté z produkce podle režimu nepotravinářské produkce na půdě vyňaté z produkce (NFSA) (Vannini a kol., 2008). Podíl půdy uvedené do klidu byl původně stanoven na 15 % a v roce 1996 snížen na 10 %. Novinkou bylo zavedení nepovinného systému půdy v klidu výměnou za platbu a zavedení možnosti stálého ponechání půdy v klidu jako protikladu ke střídavému systému, které bylo původně jedinou formou opatření. Nicméně podle hodnocení ex-post nemělo nepovinné uvádění půdy do klidu takový efekt jako povinné. Podle konzultací s dotčenými farmáři by zhruba třetina až polovina půdy v uvedeném období stejně byla do klidu dobrovolně uvedena (Clément a kol., 2002). V uvedených letech se rozšířilo pěstování plodin pro nepotravinářské užití, především v zemích, kde byla tato produkce daňově

zvýhodněna a existovala infrastruktura pro zpracování těchto plodin.

Reforma Agenda 2000 pouze stanovila povinnou sazbu vynětí půdy z produkce na 10 %. Komise v rámci přípravy reformy SZP v roce 2003 navrhla nahradit stávající režim nepotravinářské produkce na půdě vyňaté z produkce *uhlíkovým kreditem*, tedy finanční podporou pro energetické plodiny nezávislou na konkrétní plodině, jejímž cílem je nahradit oxid uhličitý. Režim pěstování na půdě vyňaté z produkce by se přitom změnil na povinný dlouhodobý nestřídavý režim pěstování. Ve výsledku však zůstalo set-aside zachováno a nově byly zavedeny podpory pro produkci energetických plodin. Režim NFSA a podpora energetických plodin fungovaly současně. *Byla potvrzena úloha půdy vyňaté z produkce jako nástroje pro kontrolu nabídky, navíc byl výslovně uznán pozitivní dopad tohoto opatření na životní prostředí* (Vannini a kol., 2008). Zatímco do reformy se týkalo pouze obilovin, olejnatých semen a bílkovinných plodin, po roce 2003 se vyčlenění produkce vztahovalo na všechny plodiny na orné půdě. Jako odpověď na vysoké ceny zemědělských komodit v letech 2007–2008, obavy vztahující se k bezpečnosti potravin a tlak zemědělského průmyslu na odstranění restrikcí na využití půdy, stanovila EU plochu půdy uvedené do klidu na 0 % a poté ji zcela zrušila během tzv. *Health Check* SZP v roce 2008 (Morris a kol., 2011).

Návrh Evropské komise pro víceletý finanční rámec 2014–2020 požaduje, aby v rámci budoucí SZP museli farmáři vyhovět třem povinným požadavkům při využívání své půdy (zasít aspoň 3 plodiny, neosévat 7 % půdy a zachovávat trvalé travní porosty). Zatímco v předchozích reformách šlo o snižování přebytků produkce, v nynějším návrhu je opatření set-aside zahrnuto v kapitole plateb na zemědělské postupy příznivé pro klima a životní prostředí. Opatření, která počítají s vyčleněním 7 % zemědělské půdy z produkce (na této půdě by mohla růst například tráva, stromy) nebo střídáním plodin, mají mít podle Komise (Evropská komise, 2011) dvojí účinek – zvýšit produktivitu a posílit odolnost vůči vlivům změn klimatu. Farmáři mají povinnost se o půdu vyňatou z produkce starat. *Zemědělci zajistí, aby nejméně 7 % hektarů, na něž lze poskytnout podporu, s výjimkou ploch porostlých trvalými travními porosty, bylo plochou využívanou v ekologickém zájmu, jako jsou např. pozemky ležící ladem, terasy, krajinné znaky, ochranné pásy a zalesněné oblasti. Komise může přesněji definovat druhy ploch využívaných v ekologickém zájmu a doplnit a definovat další druhy ploch využívaných v ekologickém zájmu, které lze vzít v úvahu při dodržování procentního podílu* (Evropská komise, 2011). Specifikace konkrétních účelů, ke kterým lze půdu ponechanou v klidu využít, je klíčová pro další úvahy o set-aside. Podle Clémenta a kol.

(2002) by měla být definice typu kultury pěstované na půdě vyňaté z produkce, délka trvání, velikost parcel apod. plně v kompetenci členských států. Umožnilo by to větší flexibilitu, která je vzhledem k diferencím mezi agrárními sektory členských států potřebná.

2. Data a metodika

Cílem článku je analyzovat, jaký dopad by mělo povinné uvedení 7 % půdy do klidu na snížení výměry zemědělské půdy. Byly zkoumány typové situace pro jednotlivé velikostní třídy zemědělských podniků. Modelový přístup ve své analýze zohledňuje i dopady na podniky z hlediska vlastnictví fyzickými nebo právníckými osobami. Pro simulaci účinků ponechání půdy ladem jsou využity roky, kdy opatření v ČR nefungovalo, tj. 2009 a 2010. Analýza vychází z cenového šetření Českého statistického úřadu Agrocensus 2011 a z výběrového šetření zemědělských podniků v rámci Farm Accountancy Data Network (FADN, 2010) za rok 2009. Reprezentativní vzorek podniků uvedený v tabulce 1 postačuje pro zpracování a vysvětlení základních rozdílů v dopadech na zemědělské podniky.

Tabulka 1 Typologie a výběrový soubor podniků

<i>Ekonomická velikost</i>	<i>Malá (III.–VI.)</i>	<i>Střední (VII.–VIII.)</i>	<i>Velká (IX.)</i>	<i>Největší (X.)</i>
Počet podniků v souboru	232	529	179	421
Reprezentované podniky	6 963	4 879	994	1 417
Ekonomická velikost [EVJ] ^a	10,0	39,0	161,9	701,8

Zdroj: FADN (2010)

^a EVJ...1 200 EUR standardizovaného ekonomického přínosu rostlinné a živočišné výroby.

Typologie zemědělských podniků odpovídá metodice EU, která zařazuje podniky podle jejich ekonomické velikosti do 10 velikostních tříd dle standardního příspěvku na úhradu. *Ten vyjadřuje ekonomický přínos jednotky produkce jednotlivých odvětví rostlinné a živočišné výroby. Jeho hodnota odpovídá standardní hodnotě produkce z 1 ha dané plodiny po odpočtu variabilních nákladů na produkci této výroby* (FADN, 2011). Metodika vychází z analýzy hospodářských výsledků zemědělských podniků oficiálně publikovaných za jednotlivé typy podniků v rámci systému FADN (do výsledků je zahrnuta pouze zemědělská činnost, nikoliv přidružená výroba).

Modelová analýza komparuje ušlé výnosy produkce s přímými platbami, na které má podnik při dodržení podmínek nárok. Režim ponechání půdy ladem nevyžaduje stejné náklady jako pěstování plodin, je nutné brát v úvahu náklady ušlé příležitosti, respektive zisk, který by farmáři mohli získat, pokud by na půdě

dané do klidu plodiny pěstovali a následně je realizovali na trhu. Z výchozích agregovaných dat jsou provedeny analýzy skutečných účetních výkazů zemědělských podniků a modelovány teoretické situace, které by nastaly případným uvedením půdy do klidu. Těžištěm problematiky je komparace nákladů ušlé příležitosti, respektive zisku (který farmáři uvedením půdy do klidu nerealizují) s celkovými přímými platbami, které si podnik při dodržení podmínek při zavádění půdy do klidu může nárokovat. V závislosti na konkrétních potřebách hodnocení efektů ve vztahu k nákladům či příjmům zemědělských podniků jsou základním metodickým nástrojem v rámci aplikovaných horizontálních a vertikálních analýz absolutní, rozdílové a poměrové ukazatele.

3. Diskuse

Vzhledem ke specifické situaci co do velikosti a struktury zemědělských podniků v České republice jsou nejprve analyzovány dopady zavedení opatření na národní úrovni. Poté jsou detailně rozebrány vlivy na příjmovou situaci zemědělců, výměru obdělávané půdy a produkci dle velikostní kategorie podniku. Na závěr je zvažována situace, kdy zemědělec hospodaří na pronajaté půdě.

3.1 Dopady zavedení půdy do klidu na zemědělství ČR jako celek

Celková výměra orné půdy v ČR pro rok 2010 byla 3 483 mil. ha. Při hodnocení dopadů systému set-aside musí být brána v úvahu specifika zemědělství regionu, tj. struktura z hlediska ekonomické velikosti farem, poměru fyzických (FO) a právníckých osob (PO), podíl pronajaté půdy atd. V ČR převažují FO, které představují téměř 87 % všech zemědělských subjektů. Obhospodařují však pouze 29 % půdy. PO je sice výrazně méně, hospodaří však na téměř 71 % půdy. Průměrně na jeden podnik FO připadá 51,22 ha a na PO 801,23 ha (ČSÚ, 2010). Požadavek na 7% uvedení půdy do klidu by tedy v průměru odebral průměrnému podniku FO 3,59 ha a velkému 56,09 ha. Celkem by muselo být uvedeno do klidu 243 845 ha z celkové obhospodařované zemědělské půdy za předpokladu, že by na ni chtěli zemědělci dostávat dotace. Půda ponechaná ladem existuje i z důvodů nezávislých na stanovené povinnosti. Podle šetření Agrocensus (ČSÚ, 2010) bylo v ČR ponecháno ladem celkem 37 460 ha půdy (tj. 1,49 % z celkové obhospodařované půdy), z čehož na téměř 75 % výměry byly poskytovány dotace. Zatímco FO pobíraly dotaci na 7 165 ha, PO na téměř 3x vyšší výměru. Avšak zatímco FO již nyní ponechaly 1,63 % své půdy ladem, PO pouze 1,44 %. Z tohoto hlediska by pro FO mělo být přijatelnější podíl půdy ponechané ladem navýšit. Situaci ilustruje tabulka 2.

Tabulka 2 Orná půda ponechaná ladem (v ha) k 30. 9. 2010

Orná půda ladem	Fyzické osoby	Právnícké osoby	Celkem
bez dotací	2 943,92	6 563,52	9 507,44
s dotacemi	7 165,38	20 786,87	27 952,25
Celkem	10 109,30	27 350,39	37 459,69

Zdroj: Český statistický úřad (2010)

3.2 Dopady zavedení půdy do klidu na příjmy zemědělců v ČR

V modelové situaci porovnáme výši kompenzace (v podobě přímé platby na plochu ve výši 4 060,80 Kč/ha) s vybranými plodinami s největším podílem na orné půdě. V roce 2010 byla průměrná realizační cena pšenice 3 392 Kč/t, tj. (při výnosu 5,08 t/ha) 17 231 Kč/ha. Je zřejmé, že SAPS není dostatečnou kompenzací ušlých příjmů. Jestliže zemědělec vyčlení 7 % z osevní plochy, kde dříve pěstoval řepku, při průměrné farmářské ceně 7 737 Kč/t a výnosu 2,83 t/ha přijde o 21 896 Kč/ha. Přehled ušlých výnosů u dalších plodin zobrazuje tabulka 3.

Dále budou zemědělci porovnávat výši všech dotací, které dostanou na všechny oprávněné hektary, s výnosy, o které přijdou uvedením půdy do klidu. Každý zemědělec si spočítá, kterou plochu vyřadí z produkce tak, aby utrpěl co nejmenší ztráty. Je pochopitelné, že zemědělci budou tíhnout k tomu, aby pro půdu uvedenou do klidu vyčlenili ty části svého hospodářství, které jsou nejméně produktivní (půda chudá na živiny, okrajové části, mokřady atd.) nebo se velmi špatně kultivují, jako např. vzdálené či malé pozemky.

3.3 Dopady zavedení půdy do klidu podle velikostních kategorií

U podniků spadajících do kategorie *malá* odpovídá 7 % výměry orné půdy dané do klidu jedním podnikem 2,38 ha. V důsledku opatření poklesne úroveň agrární produkce a podnik obětuje výnos v hodnotě 29 916 Kč. Celková suma vyplacených dotací na úhrn zemědělské půdy na podnik by činila 266 760 Kč. Zemědělský podnik tak na jeden hektar získá dotaci ve výši 7 777 Kč. Alternativní výnos, který zemědělec získá zavedením opatření, téměř 9krát pokryje ušlý výnos jeho původní činnosti. Tabulka 4 vyčísľuje vlivy na produkci podniků vzniklé uvedením 7 % půdy do klidu.

Agrární produkce podniků v dalších kategoriích a i následná změna produkce, která nastává uvedením půdy do klidu, se mění v závislosti na rozsahu výroby a výkonnosti jednotlivých podniků, kde dochází, vlivem určité diferenciací ve vývoji jednotlivých nákladových položek, ke změnám ve finální produkci. Mezi zemědělci malé, střední i velké kategorie lze sledovat proporcionalitu. Neúměrné a markantní

rozdíly jsou však zachytitelné u podniků z kategorie malé a největší, proto jsou dále podrobněji analyzovány a srovnávány náklady a efekty zemědělských producentů z těchto kategorií.

Změna produkce uvedením půdy do klidu u největších producentů představuje pokles výroby o 1,727 mil. Kč na podnik. Příjem z dotací uhradí tyto ušlé výnosy *pouze* 6krát, u malých podniků 9krát. Příčiny lze odvozovat z úrovně nákladů, kde lze u velkých podniků předpokládat levnější výrobu dosahující úspor z rozsahu. Změna produkce ztrátou 7 % orné půdy vede k velké ztrátě na výnosech. Při bližší analýze nákladů vstupuje u podniků této kategorie do výrobní spotřeby, která tvoří největší podíl celkových nákladů, sice méně osiv (nakupovaných i vlastních), ale i velkou měrou nákup hnojiv a prostředků na ochranu rostlin. Intenzifikace sice zvyšuje náklady, ale u největších podniků koresponduje s větším výnosem na hektar než u podniků malých. U pšenice se jedná o rozdíl téměř 0,8 t/ha a u kukuřice o 1,5 t/ha. Značnou část této výhody a tím i realizaci zisku však uváděním půdy do klidu ztrácí.

3.4 Půda v klidu ve vztahu k nákladům podniku

Specifikem českého zemědělství je vysoký podíl pronajaté půdy. PO hospodaří až na 87,4 % pronajaté půdy, FO na 55,01 %. Existuje pravděpodobnost, že by část půdy v klidu byla zároveň půdou pronajatou. Došlo by tak k paradoxu, kdy zemědělec musí platit za půdu, kterou nejen že nevlastní, ale ani nevyužívá. Vyvstává tedy otázka, do jaké míry je pro zemědělský podnik únosné hradit pachtovné za půdu, kterou obětoval příležitosti čerpání finančních prostředků z EU, a jakým způsobem se dotace podílí na úhradě nájemného.

Malé podniky vykonávají svoji činnost ze 47 % na vlastních pozemcích na rozdíl od podniků *největších*, které hospodaří na orné půdě z 93 % připachtované. Právníckých osob (kategorie *největší* je tvořena převážně jimi) se dotklo výrazné zdražování pachtovného, meziroční nárůst v roce 2009 u PO byl 9,4 % (FADN, 2010). Společně s nájemným se výraznou měrou do sumy externích nákladů promítají i mzdové náklady (náklady na mzdy a sociální pojištění placených sil), u největších podniků o 1 232 % vyšší než u podniků malých, tj. 708 Kč/ha *malé* podniky a 8 727 Kč/ha *největší*. Objemnou nákladovou položkou ve srovnání s malými podniky je i krytí majetku cizím kapitálem a úvěrové zatížení. Největší podniky stálá aktiva pokrývají z jedné čtvrtiny cizími dlouhodobými zdroji, kdežto malé podniky dlouhodobý majetek hradí cizím dlouhodobým kapitálem pouze z 8 %. Tyto položky představují fixní náklady, které při klesajícím objemu agrárních výkonů (v důsledku vynětí půdy z produkce) na jednotku rostou. Relativní úspora fixních nákladů klesá, což je nepříznivé z hlediska

příspěvku na úhradu a následné tvorby konečného důchodu ze zemědělské činnosti. U sledovaných podniků z kategorie *malé* po modifikaci výpočtů činí pachtovné za půdu v klidu (1,24 ha/podnik) 773 Kč. Výše vyčíslená suma dotací 266 760 pokrývá náklady na pronájem půdy 345krát. Porovnání výše dotací

a pachtovného pro všechny velikostní kategorie podniků je uvedeno v tabulce 5.

Příjmy z dotací jsou v případě *malých* podniků schopny uhradit pachtovné a náklady ušlé příležitosti (NUP) 8,7krát. V kategorii *středních* podniků přijaté finanční prostředky pokryjí náklady vzniklé v souvislosti se změnou produkce a pachtovným celkem 5krát.

Tabulka 3 Změna tržeb zemědělců při snížení výměry vybraných plodin o 7 %

	<i>Pšenice ozimá</i>	<i>Řepka semeno</i>	<i>Ječmen jarní</i>	<i>Kukuřice na zeleno a siláž</i>	<i>Kukuřice na zrno</i>	<i>Mák setý</i>	<i>Brambory rané</i>
(%) z orné půdy	30,92	14,52	10,97	7,03	4,07	2,01	0,05
Výnos (t/ha)	5,08	2,83	3,91	33,04	6,71	0,46	19,01
Cena (Kč/t)	3 392	7 737	3 408	3 282	2 500	24 725	6 304
Ztráta tržeb (Kč/ha)	17 231,36	21 895,71	13 325,28	108 437,28	16 775,00	11 373,50	119 839,04

Zdroj: FADN (2010), vlastní výpočty

Tabulka 4 Vliv set-aside na výměru a produkci podle ekonomické velikosti podniků

<i>Ekonomická velikost podniku</i>	<i>EVJ/ podnik</i>	<i>Malá (III.–VI.)</i>	<i>Střední (VII.–VIII.)</i>	<i>Velká (IX.)</i>	<i>Největší (X.)</i>
<i>Původní výměra 1 podniku</i>	ha	34,30	122,10	461,30	1 477,00
<i>Změna výměry (7 %)</i>	ha	–2,38	–8,54	–32,09	–103,16
<i>Původní produkce RV</i>	Kč	427 375	1 492 811	5 658 950	24 678 662
<i>Změna produkce (=výnosů)</i>	Kč	–29 916,28	–104 496,75	–396 126,50	–1 727 506,30
<i>Důchod ze zemědělské činnosti^b</i>	Kč/ha	174 133,33	536 690,69	924 569,35	–945 939,53
<i>Podíl změny produkce na důchodu ze zemědělské činnosti</i>		–17,18%	–19,47%	–42,84%	182,62%
<i>Dotace na všechny ha^c</i>	Kč	266 759,68	562 557,11	2 006 576,64	10 428 678,30
<i>Poměr dotací k výnosům z půdy v klidu</i>	–	8,92	5,38	5,07	6,04

Zdroj: FADN (2010), vlastní výpočty

Pozn.: EVJ je Evropská velikostní jednotka, RV je rostlinná výroba.

^b Čistá přidaná hodnota po zohlednění salda investičních daní a dotací a odečtení nákladů na externí faktory.

^c Dotace na ha zemědělské půdy 7 777,25 (SAPS a Top-up) násobené celkovou výměrou podniku.

Tabulka 5 Porovnání celkové výše dotací a pachtovného

<i>Ekonomická velikost podniku</i>	<i>EVJ/ podnik</i>	<i>Malá (III.–VI.)</i>	<i>Střední (VII.–VIII.)</i>	<i>Velká (IX.)</i>	<i>Největší (X.)</i>
<i>Půda do klidu celkem</i>	ha	2,38	8,54	32,09	103,16
<i>z toho připachtovaná^d</i>	ha	1,24	6,16	26,48	96,86
<i>Pachtovné</i>	Kč/ha	623,03	950,42	4 503,35	8 726,65
<i>Pachtovné za půdu v klidu</i>	Kč	773,18	5 851,55	1 192 55,96	845 291,96
<i>SAPS</i>	Kč/ha	3 682,45	3 698,89	3 693,16	3 695,93
<i>Top-up</i>	Kč/ha	4 094,80	4 607,35	4 349,83	3 364,68
<i>Dotace celkem</i>	Kč/ha	7 777,25	8 306,24	8 042,99	7 060,61
<i>Dotace na plochu celkem</i>	Kč	266 759,68	562 557,11	2 006 576,64	10 428 678,25
<i>Krytí pachtovného dotacemi</i>	–	345,02	96,14	16,83	12,34

Zdroj: FADN (2010), vlastní výpočty

Pozn.: EVJ je Evropská velikostní jednotka, SAPS je Single Area Payment Scheme – jednotná platba na ha zemědělské půdy, Top-up jsou národní doplňkové platby – jsou poskytovány navíc k SAPS a slouží k navýšení plateb u vybraných komodit.

^d Procentický podíl připachtované zemědělské půdy v klidu je odvozen z celkového podílu připachtované půdy využívané jednotlivými skupinami podniků: malé podniky 52,1 %, střední 72,1 %, velké 82,5 %, největší podniky 93,9 % zemědělské půdy.

Podniky v kategorii *velké* stejně jako podniky v kategorii *největší* tyto náklady uhradí z dotací téměř 4krát. Celkovou bilanci dotací po uhrazení ušlých výnosů a pachtovného zachycuje níže uvedená tabulka 6.

4. Závěr

Článek modeluje situaci v zemědělství ČR, která by vznikla zavedením opatření set-aside jako jedné z podmínek pro získání přímých plateb. Komparuje náklady ušlé příležitosti (zisk, který by farmáři získali, pokud by na půdě v klidu plodiny pěstovali a realizovali je na trhu) s přínosy v podobě získaných dotací. Zavedení opatření by na ekonomickou situaci podniku mělo negativní vliv v případě, že by dotační platba byla vztažena pouze na úhrn půdy dané do klidu. Ve skutečnosti se platby z dotačních titulů vztahují na celkovou výměru zemědělského hospodářství.

Při srovnání celkové výše dotace s náklady ušlé příležitosti docházíme k závěru, že se dopady set-aside liší dle ekonomické velikosti podniku. Nejméně příznivé jsou výsledky pro podniky v kategorii *největší*, u nichž ztráta produkce snižuje relativní úsporu fixních nákladů (klesají rostoucí výnosy z rozsahu) a zvyšuje náklady více než u malých podniků. Nicméně dotační prostředky SZP nejenže kompenzují, dokonce několikanásobně překračují ušlý zisk způsobený snížením výměry orné půdy o 7 %. Zemědělskému podniku se vyplatí obětovat produkci. Neobstojí ani argument vysokého procenta pronajaté půdy v ČR. U malých podniků pokrývají dotace pachtovné a náklady ušlé příležitosti téměř 9krát, u středních 5krát, velkých a největších 4krát. Rozdíly jsou dány diferencemi v nákladových funkcích podniků různé ekonomické velikosti. Farmáři sice budou platit pachtovné za půdu, kterou nevyužívají (na PO bude dopad markantnější, protože využívají více připachtované půdy), nicméně i přesto je výše dotace silným motivačním faktorem pro dodržení pravidel a ponechání půdy v klidu.

Literatura

- BALL, V. E. a kol. (1997). CAP reform: Modelling supply response subject to the land set-aside. *Agricultural Economics* 17(2–3): 277–288.
[http://dx.doi.org/10.1016/S0169-5150\(97\)00026-1](http://dx.doi.org/10.1016/S0169-5150(97)00026-1)
- BOHÁČKOVÁ, I. (2011). Účinnost podpor v oblasti příjmů zemědělských producentů. In: Boháčková, I. a kol.: *Finanční podpora zemědělství a regionálního rozvoje – vybrané aspekty*. Praha, Powerprint Praha, 57–75.
- CORBET, S. (1995). Agriculture, ecosystems: Insects, plants and succession: advantages of long-term set-aside. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 53(3): 201–217. [http://dx.doi.org/10.1016/0167-8809\(94\)00581-X](http://dx.doi.org/10.1016/0167-8809(94)00581-X)
- FRASER, R. (2001). Using principal-agent theory to deal with output slippage in the European Union set-aside policy. *Journal of Agricultural Economics* 52(2): 29–41.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-9552.2001.tb00923.x>
- HERZON, I. a kol. (2011). Importance of set-aside for breeding birds of open farmland in Finland. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 143(1): 3–7.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.agee.2011.05.006>
- KOESTER, U. (1989). Financial implications of the EC set-aside programme. *Journal of Agricultural Economics* 40(2): 240–248.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-9552.1989.tb01103.x>
- MAJEWSKI, M., SULEWSKI, P. a kol. (2011). Differences in possible reaction of EU farmers from selected European regions to CAP change. *ACTA Scientiarum Polonorum, Oeconomia* 10(1): 45–56.
- MORRIS, A., BÁLDI, A., ROBIJNS, T. (2011). Setting aside farmland in Europe: The wider context. *Agriculture, Ecosystems and Environment* 143(2): 1–2. <http://dx.doi.org/10.1016/j.agee.2011.07.013>
- NOVÁK, V., KADIDLOVÁ, H., BUŇKA, F. (2006). *Ekonomika výživy a výživová politika II.: Vývoj zemědělské politiky EU a ČR*. Zlín: UTB.
- RYGNESTAD, H., FRASER, R. (1996). Land heterogeneity and the effectiveness of CAP set-aside. *Journal of Agricultural Economics* 47(1–4): 255–260.
<http://dx.doi.org/10.1111/j.1477-9552.1996.tb00689.x>

Tabulka 6 Celková bilance dotací po uhrazení ušlých výnosů a pachtovného

<i>Ekonomická velikost podniku</i>	<i>EVJ/ podnik</i>	<i>Malá (III.–VI.)</i>	<i>Střední (VII.–VIII.)</i>	<i>Velká (IX.)</i>	<i>Největší (X.)</i>
<i>Pachtovné + NUP</i>	Kč/podnik	30 689,46	110 348,30	515 382,46	2 572 798,28
<i>Dotace na všechny ha</i>	Kč/podnik	266 760	562 560	2 006 580	10 428 680
<i>Krytí pachtu a NUP dotacemi</i>	–	8,69	5,10	3,89	4,05

Pozn.: NUP jsou náklady ušlé příležitosti.

Další zdroje

CLÉMENT, T. a kol. (2002). *Evaluation de l'impact des mesures communautaires concernant le gel des terres: Rapport final*. [On-line], [cit. 20. 12. 2011]. Dostupné z www: <<http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/gel/texte.pdf>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2010). *Agrocensus 2010*. [On-line], [cit. 15. 12. 2011]. Dostupné z www: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/kapitola/2126-11-n_2011-01>.

DEFRA (Department for environment food and rural affairs) (2011). *Set-aside*. DEFRA. [On-line], [cit. 07. 01. 2012]. Dostupné z www: <<http://www.defra.gov.uk/statistics/foodfarm/enviro/observatory/set-aside>>.

EVROPSKÁ KOMISE (1992). Council regulation (EEC) No 2078/92 of 30 June 1992 on agricultural production methods compatible with the requirements of the protection of the environment and the maintenance of the countryside. *Official Journal of the European Communities* L 215/85. Vydáno 30. 7. 1992. [Cit. 16. 12. 2011]. Dostupné z www: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992R2078:EN:HTML>>.

EVROPSKÁ KOMISE (2011). *Proposal for a regulation of the European parliament and of the council on support for rural development by the European agricultural fund for rural development (EAFRD)*. COM(2011) 627 final/2. [Cit. 16. 11. 2011]. Dostupné z www: <http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com627/627_en.pdf>.

FADN CZ 2009 (2010). *Výsledky šetření za rok 2009*. FADN CZ. [On-line], [cit. 07. 12. 2011]. Dostupné z www: <<http://www.vsbox.cz/fadn/index.htm>>.

FADN CZ 2011 (2011). *Klasifikace ekonomické velikosti*. FADN CZ. [On-line], [cit. 16. 01. 2011]. Dostupné z www: <<http://www.vsbox.cz/fadn/html/metodiky.htm>>.

AGC (2012). Normativy pro zemědělskou a potravinářskou výrobu AGroConsult. *Průměrné farmářské ceny rostlinných produktů*. [On-line], [cit. 07. 12. 2011]. Dostupné z www: <http://www.agronormativy.cz/docs/2040010_rslt.html>.

VANNINI, L. a kol. (2008). *Evaluation of the Set Aside Measure 2000–2006: Final report*. [On-line], [cit. 27. 12. 2011]. Dostupné z www: <http://ec.europa.eu/agriculture/eval/reports/setaside/fulltext_en.pdf>.

ÚZEI (Ústav zemědělské ekonomiky a informací) (2010). *České zemědělství šest let po vstupu do Evropské unie*. Výzkumná studie. Dostupné z www: <<http://www.uzei.cz/left-menu/publikacni-cinnost/studie/2010/studie103.pdf>>.